

Кулінська Я. І.

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

ТЕМА ВІЙНИ НА СХОДІ УКРАЇНИ В СУЧАСНІЙ МАЛІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ КНИЖОК «РОКАДА» Г. ЦИМБАЛЮКА, «ВОВЧЕ» К. ЧАБАЛИ, «ЛІТО-АТО» ОЛАФА КЛЕМЕНСЕНА ТА ІН.)

У статті з'ясовано тематику та проблематику, стильові особливості, систему образів і настроєву парадигму у малій прозі сучасної воєнної літератури. Їхні автори, прагнучи пізнати й охарактеризувати сучасного українця під час переламних історичних подій, показують героїв в екстремальних обставинах (зміна суспільного устрою, війна). У такий спосіб через вчинки вони розкривають характери персонажів, їхню психологію та мотивацію.

Особлива увага приділена історично-соціальному контексту як чиннику, який впливає на поведінку героя-сучасника і формує її. Науковець вирізняє три різновиди текстів малої прози сучасної воєнної літератури: одні з них належать до «окопної прози», частина – до батального жанру, інші – презентують тексти з елементами магічного. Дослідниця ретельно вивчає збірки саме за їхніми жанрово-стильовими ознаками, визначає особливості нарації письменницької оповіді, простежує особливості малої прози в контексті воєнної прози.

Авторка зазначає, що у традиційній «окопній літературі» автори показують реальне армійське / фронтове життя, детально аналізують суспільні / політичні аспекти, максимально дотримуючись принципу життєподібності. У батальному жанрі, в творах якого не просто відображене армійське життя на фронті, а подано чимало батальних сцен: ворожих обстрілів і наступів, оборона українських позицій, запеклі бої та сутички. У творах з елементами магічного жанру кожен предмет стає олюдненим, автори таких текстів легко й невимушено бавляться персоніфікаціями. Наголошено на специфіці художнього освоєння потоку свідомості, хронотопу, ірреальних картин. Спираючись на такі різновиди сучасної малої прози, авторка дослідження пропонує їхню нову класифікацію.

Ключові слова: воєнна література, окопна проза, стильова манера, деміфологізація, жанр, новий герой, нарація, сюрреалізм.

Постановка проблеми. Будь-які соціальні катаклізми, зокрема війни, насамперед несуть із собою жах, біль, руйнування і смерть. Вони стають неабияким поштовхом до культурного розвитку й потужно впливають на сучасний культурний простір держави і літератури, в якій спостерігається справжній книжковий бум про російсько-українське збройне протистояння на Донбасі. За даними на 2019-й рік надруковані понад 500 різних видань про події на Сході [25].

Першими такими книжками стали щоденники, спогади, мемуари та збірки фейсбучних дописів очевидців і свідків подій. Більшість таких текстів належить до нон-фікшн літератури з її еkleктикою жанрів, тягінням до документалістики, репортажністю й фактографічністю. Передбачалося, що АТО закінчиться швидко, тому автори квапилися зафіксувати війну як явище. Потому вийшли друком збірки малої прози та численні романи. На останні майже відразу відгукнулися літературознавці й критики, у медіа з'явилися численні

огляди та рецензії. Натомість книжки малої прози залишилися поза увагою фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні розробки щодо малої прози не в усі часи розвивалися однаково успішно. У 20-х роках ХХ століття найпомітнішими були роботи М. Йогансена [12] і Г. Майфета [16], протягом 30-50-х років ХХ століття літературознавство здебільшого обмежувалося окремими статтями і рецензіями. Злет теоретичної думки спостерігається в 60-70-х роках ХХ століття, коли вийшли друком праці Ф. Білецького [2], М. Малиновської [18]. У 80-ті роки з'явилися дослідження І. Денисюка [11]. У 90-ті роки в українському літературознавстві виходять кілька ґрунтовних досліджень малої прози, автори яких здебільшого торкаються окремих питань поетики жанру. Серед них роботи В. Агеєвої [1], Л. Кавун [13], Н. Мафтин [20].

Для з'ясування особливостей жанрової системи малої прози цінними були праці О. Бровко [4], І. Качуровського [14], В. Фащенко [28]. Крім

того, у роботі використано результати досліджень літературознавців, які спеціалізуються на вивченні сучасного літературного процесу та воєнної прози (Н. Герасименко [7], Н. Головченко [8], Г. Улюри [27]). Також до аналізу залучені загальні літературно-критичні статті та медіа-повідомлення.

Постановка завдання. Мета цієї роботи – дослідити збірки малої прози «Рокада» Г. Цимбалюка. «Вовче» К. Чабали, «Літо-АТО» Олафа Клеменсена (Олександра Клименка) в контексті воєнної прози, розкрити й проаналізувати основні концепти сучасної воєнної прози, осмислити використання світоглядних ідей авторів, визначити їхні проблемно-тематичні пріоритети, дослідити особливості авторської манери письма для подальшого послідовного «вписування» поняття в новітню літературознавчу парадигму.

Мала проза зі збірок «Рокада» Г. Цимбалюка та «Літо-АТО» Олафа Клеменсена, книжки «Вовче» К. Чабали вперше стають предметом комплексного аналізу, тексти досліджується на жанровому, стильовому, тематичному та наративному рівнях.

Робота ґрунтується на наукових принципах сучасної історії та теорії літератури, у ній поєднані описовий, історико-біографічний, порівняльно-історичний (для зіставлення різних типів персонажів і відстеження динаміки окремих образів), наявні елементи герменевтичного методу, нарративного та інтертекстуального аналізу.

Виклад основного матеріалу. Щойно з'явилися перші фронтові тексти, як дехто з літературознавців назвав їх за аналогією до текстів про події Другої світової війни лейтенантською прозою. Однак згодом частина літературознавців висловила заперечення щодо такого трактування сучасних воєнних текстів. На думку дослідниці М. Рябченко, ідеологічно та якісно ці два літературних явища істотно відрізняються. Обидва вони, вважає науковець, – «це окопна правда, це оповідь від автора, який був на війні або безпосередньо перебував на фронті, а тексти часто позбавлені героїзації та пафосу. Але лейтенантська проза – це такий компроміс між владою та учорашніми бійцями фронту, яким дали змогу трошки «випустити пар». Та попри це в лейтенантській прозі завжди залишалася комуністична пропаганда, згадки про Леніна та партію, всі елементи соціалістичної літератури» [21].

Натомість у нинішній воєнній літературі цього немає так само, як і обов'язкової цензури, тому порівнювати її та лейтенантську прозу не можна. Сучасна військова проза нецензурована. Там може бути внутрішній контроль через військову

таємницю чи якісь етичні погляди автора, але не більше, – переконана М. Рябченко. Саме тому «ці дві літератури відмінні навіть на лексичному рівні (у нинішній літературі використовується й українська, і російська мови, мат, суржик). Усе це було відсутнє в лейтенантській прозі, де кожен персонаж говорив абсолютно виваженою літературною мовою. Якщо у книжці й присутня якась ідеологія, то вона є особистою позицією автора» [21].

На позначення сучасної воєнної літератури літературознавець пропонує поняття «ветеранська проза». Зустрічається у її працях і термін «комбатанська проза». Однак щодо категорій осіб, які належать до ветеранів, є певна невизначеність. Адже, за словами голови ГО «Юридична Сотня» Л. Василенко, «законодавство містить 21 категорію осіб, які є учасниками бойових дій. Окрім АТОвців, до них належать учасники Другої світової війни, жертви політичних репресій і колишні бійці винищувальних батальйонів НКВС» [5]. Тому, на нашу думку, вживання термінів «воєнна проза», «армійська», «мілітарна» та «комбатанська» – найприйнятніші для жанрово-стильового аналізу творів такого дискурсу. Також є тексти, написані саме в естетиці традиційної лейтенантської прози, однак вони досі належно не поціновані.

Збірку «Рокада» Г. Цимбалюка необхідно розглядати саме в рідній таких творів. У кожній із новел – окрема історія, здебільшого розповідь самого армієця чи про нього. Прототипи персонажів – колишні побратими, з якими Г. Цимбалюк пліч-о-пліч тримав зброю у руках. Головними темами книжки є патріотизм і моральна деградація, які оголила в суспільстві війна. Про це зазначає і сам письменник у «Новинах Житомирщини» [22].

«Рокада» Г. Цимбалюка найбільше перегукується з творами В. Астаф'єва, зокрема із циклом творів російського письменника про «окопну війну». Загалом для такого штабу протистояння є відповідна назва – «позиційна війна», однак, гортаючи сторінки «Рокади», виникає бажання говорити саме про «окопну війну» з відповідною «окопною правдою».

Увага обох авторів прикута до людини на війні. Обидва письменники розповідають про воєнні жахіття без ретуші й прикрас, що істотно відрізняється від офіційного трактування подій штабом АТО. Це правда рядового бійця під незвичним кутом про війну зсередини, побачену очима пересічного українця. Про те, що не всі народжуються героями, не всі здатні гідно витримати екстремальні умови. Як наслідок з'являється боягузство, разюча некомпетентність, зрада.

За статистикою, яку озвучив головний військовий прокурор А. Матіос одному з телеканалів, протягом 2014–2017 років зафіксовано понад 10 тисяч небойових втрат [19]. Однак дехто з військових експертів припускає, що насправді така статистика у рази більша. «Побачити це українське лихо крізь людські виміри – так міг тільки той письменник, який і раніше ніколи не збивався на пафос і дешевий сентимент, а був заглиблений у пізнання таємниць людської душі. Воєнна проза Г. Цимбалюка – фактографічна мозаїка воєнних буднів, пропущена крізь авторське світовідчуття і світорозуміння. Це – правда про війну. І вона вражає, бо відходить від телевізійних стереотипів, не накладається на патріотичну патетику, а викликає у читача гіркий присмак нашої соціальної і психологічної незахищеності», – зазначив доктор філологічних наук П. Білоус [3].

На тлі таких розповідей особливо виразно звучать історії пересічних у буденному житті українців, тих, які в екстремальних воєнних умовах перетворилися на відчайдушів із незламним духом, оскільки саме за ними майбутнє.

Книжка К. Чабала «Вовче» складається з повісті та оповідань «Додому», «Гугл», «Поле», «Передбачення», «Тренування», «Друзі», «Ранок», «Нічне чергування». У кожному з творів зафіксовані миті війни: мінометні обстріли, облаштування укріплень, мобільна баня, лікування у шпиталі. Літературознавець М. Рябченко зазначає, що у книжці К. Чабала є «цікава історія про війну» [26].

За словами самого письменника, у нього є «ніби дві армії: одна – це стандартна «армія як армія» з пунктом постійної дислокації, з вартою і контрольно-пропускним пунктом. Від такої армії я далекий. На передовій, на Донбасі я побачив інакшу армію, власне це була армія, котра воює, котра «вгризається» у землю, будує бліндажі та укріплення, відстрілюється і так далі. Це армія, де люди є вільними у відносинах, де люди беруть на себе величезну відповідальність, щоб успішно виконувати бойові завдання й боронити Україну. Та армія, у якій та з якою я був на війні – ця армія класна, вона живе і розвивається» [22].

Попри те, що «Вовче» належить до воєнної літератури й розповідає про життя військовиків, вона не належить до жанру нон-фікшн літератури (еклектика щоденникових записів, фейсбучних нотаток, віршів чи не пов'язаних між собою епізодів). Книжка К. Чабала має цілісну і завершену побудову з динамічним розгортанням головної сюжетної лінії (фронт, бої, обстріли, атаки, сюди вмонтовуються й історії самого Вовка, Вітьки

Бульдозера, Мишка-водія) із бічною (кохання Жори і Олі), з головними (сержант Сергій Вовченко за позивним «Вовк, «Жора» – Олексій Риженко) і другорядними героями (Женя Шевчук, Сашко Суворов, Ходор, Іван Михайлович, Степанович, Золотий, Оля).

Як розповідає сам письменник, жоден із персонажів видання не має свого реального прототипу. Кожен із героїв – збірний образ, списаний із багатьох реальних людей. «Це різні риси характерів побратимів, зібраних в один. Можливо, хтось зможе впізнати в чомусь себе, в якомусь епізоді», – зазначав К. Чабала в одному з інтерв'ю [6].

Є у книжці й епізоди-миттєвості-історії, що розкривають мотиви бійців, які вирушили на фронт боронити Україну, перетворення пересічних жителів на свідомих громадян і патріотів. Насамперед це історія старшого на позиції Вовка – успішного менеджера у мирний час із гідною зарплатою та власним житлом у столиці: «2013. Ресторани з дівчатами та бари з друзями. Що там за Майдан? Що їх не влаштовує знову? Щось там собі мітингують. Зрозуміло ж, що все одно ні в яку Європу нас не візьмуть... <> Краще б щось корисне робили, ніж ото чергові гуляння влаштовувати... <> Грудень. Дітей побили – виїшов народ. Нащо? Ще б один-два тижні – і самі б ті діти розійшлися. ...<> Дві тисячі чотирнадцятий. Січень... <> Цікаво, а хто там стоїть? Хто всі ті люди на Майдані? Моїх близьких друзів і знайомих серед них немає ... Лютий ... Ну нічого собі! Це ж уже майже громадянська війна. Це ж треба – у народ стріляти? ...<> Мабуть, правильно, що їх зараз скинуть. ...<> Березень... Як це – Крим захопили? Та вони що, здуріли, чи що? Не, друзі, так діла не буде... Відкрили військкомати? Я таки піду. ... Бо це ж моя країна! [30, с. 50]

І далі на фронті про сенс перебування в АТО. Спершу «Хто, як не я!?!», потім «Ніхто, крім мене!», згодом «Якого біса знову я?!» і наприкінці «Краще вже я...» [30, с. 99]. Докорінна трансформація характеру трапилася і в Жені. Типовий «мамин синок», він пішов до військкомату, щоб довести коханій, що він не мамій, не підспічник, не тухтій. Спершу невміло й боягуз («... спершу волати почав, а тоді знепритомнів. Воно рученятами обличчя закрило і давай кричати, наче різане. Потім тільки бац – і поплив» [30, с. 78], «... стоїть, дрижить усе, плаче» [30, с. 78]), з часом змінюється, бо «... дівчата на Жору як на чоловіка дивилися. Навіть не на як мужчину, а саме як на чоловіка. А на мене... Так, наче я – порожнє місце» [30, с. 97]. Із голосу зни-

кають запопадливі нотки, він перетворюється на вартового поваги армієця й поета.

Прикметно те, що жоден персонаж у книжці К. Чабали неідеалізований: водій КРАЗУ Мишко (Ходар) – 40-річний лінивий і неохайний чоловік потрапив до Вовка на позицію («в піхоту на нуль»), бо спросоння вилаяв і не виконав наказ комбата; Олексій Риженко (Жора) – схильний до авантюри (чого лише варті сцени, як розіграв бойовиків, видавши себе за їхнього поплічника, чи новобранців на позиції), вмів уципливо жартувати, у шпиталі зустрічає свою любов, Сашко Суворов, який насправді виявився горлівським Вітькою Бульдозером і арештантом, який сидів у Донецькому СІЗО, потому служив у бойовиків, був на підвалі і лише після всього прийшов в українське військо. «Там нема героїзації чи чогось поганого. Там звичайні люди, вони не помітні тут, бо звичайні, як ми з вами, але вони потрапили в такі обставини. Книга художня і не має реальних прототипів», – сказав К. Чабала на презентації видання в Івано-Франківську [23].

Попри те, що у книжці К. Чабали є чимало реалій війни, та стверджувати однозначно, що вона належить до «окопної літератури», як «Рокада» Г. Цимбалюка чи «Сапери» С. Гридїна, не можна. Зокрема, й через іронію, гумор і гру, які часто застосовує автор. Тяжкі ситуації у «Вовчому» конструюються через інакомовлення – гра у віслочків (перенесення важких речей) чи у «Правила мають бути виконані» (швидка виписка Вовка та Жори з польового шпиталю), «військова забавка «Сіли-встали», «Лотерея із головним призом – безкоштовною поїздкою до шпиталю» (дорога через замерзлу ковбаню).

Звертається письменник і до засобів пародіювання та стилізації під рекламу: «Велика термоджужка, повна гарячої солодкої розчинної кави, – що може бути кращим для того, хто йде у зимовий вечір виглядати вражин?» [30, с. 46] чи «Нутроці скуті льодом? У шлунку – хуртовина, з якої чути безнадійне виття лютневої зграї? Ковток. ... І гарячий водоспад змиває цю картину, залишаючи по собі обпечений шлях» [30, с. 46].

Разом із тим маємо всі підстави зарахувати «Вовче» до батального жанру, оскільки у книжці не просто відображене армієське життя на фронті, а й подано чимало батальних сцен (ворожих обстрілів і наступів, оборона українських позицій). Літературознавець М. Штолько зазначає, що є у «Вовчому» і протиставне позиціонування мирного та військового часу (весна у мирний час приносить радість від народження нового світу, а у військовий час – небезпеку – «зеленку», з якої щомиті може прилетіти куля снайпера) [32].

Своєрідність життя на війні створюється письменником навіть на мовному рівні (приказки, професіоналізми, жаргонізми та неологізми) на кшталт гумористичних приказок військових: «У пузі повно, у штанях – тепло» (під час мінометного обстрілу) [30, с. 7]; «Дерзкий, як швидка Настя різкий» [30, с. 42]. Разом із тим у тексті немає модних нині матюків чи суржику, який часто вкладає в уста своїх персонажів більшість авторів воєнної прози, намагаючись реалістично передати атмосферу фронтового життя.

Загалом у книжці К. Чабали дивним чином поєдналися жорсткий реалізм і романтизм, суворість і юнацька наївність: бійці стають турботливими й дбайливими, коли йдеться про любов (почуття Жори до Олі) чи їхніх підопічних (ситуація, коли Жора підібрав шпаченя, годував його з піпетки, ходив за молоком мало не щодня п'ять кілометрів до найближчого села, вчив літати і «... яким щастям сяяли очі, коли за пару тижнів отой його Валерка нарешті спробував сам полетіти. Бігав тоді полем, вишукуючи, куди ж він гепнувся. І знову та знову підкидав його вгору, даючи можливість навчитися літати» [30, с. 79].

Як зауважує М. Штолько, «щоб правильно сприймати інформацію повісті та оповідань К. Чабали, читачі повинні бути компетентними (чи швидше ознайомленими), і в цьому їм допомагає сам автор, вживаючи в тканині тексту так звані військові професіоналізми (ДШКМ-ТК, ПТУР, РПГ, АГС, «Васильок», «Муха», підствольник) та жаргонізми (Дар'я Михайлівна – ДШКМ-ТК, радейка, теплік, беха) [31].

Збірка «Літо-АТО» Олафа Клеменсена (Олександра Клименка) хоча й складається із чотирьох цілком логічних і послідовних частин: «Осінь-зима», «Майдан», «Весна», «Літо-АТО», однак насправді – це книжка без початку і кінця: будь-який її абзац може слугувати точкою відліку для нової історії. Усі твори – цикл прозових мініатюр, написані автором у жанрі магічного реалізму: у гості заходять танки, поранені у лапу, які люблять покурити і яких лікують медом [15, с. 216], ворони та автівки, які шукають прихисток у простріляних легенях [15, с. 155]. Так поступово втрачається зв'язок із реальністю, кожен предмет у книжці стає олюдненим. Як зазначає дослідниця Л. Горболіс, Олаф Клеменсен «бавиться персоніфікаціями легко й невимушено, його світ на диво живий і фактурний» [9].

Таке магічно-хімерне змалювання перебігу Революції Гідності та війни на Сході здається особливо незвичним, адже про ці переламні події

новітньої історії України прийнято говорити максимально серйозно й реалістично. Як зазначає О. Максименко, у будь-якому разі з прив'язкою до традиційної схеми «танки – стріляють», «добро – зло» тощо.

Однак мініатюри Олафа Клеменсена засвідчують перевернутість сучасного світу, усіх його складників, які в умовах війни змінили свої узвичаєні місця і призначення. Ці складники з 2014-го мають іншу смислову наповненість або взагалі не відповідають своїй суті. Насамперед це стосується назви АТО: «Літо війни. А для когось: яка війна? Немає війни – АТО» [15, с. 218]. АТО, як зауважено у мініатюрі «Літо», схоже і на крики грибників, які заблукали у лісі; Ато – це й ім'я 16-річної дівчини, яка після згвалтування осетинами «не через сорок тижнів, але через два народила, плачучи, у ванній кімнаті мішок із патронами» [15, с. 218]; Ато – це «гарне ім'я для сірої миші, яка оселилася серед битої цегли під танком» [15, с. 219]; Ато – це і «сучка», до якої ревнує дружина свого чоловіка («Скажи, хто така ця АТО?. Ти згадуєш її кожної ночі. Дивне ім'я у жінки. Вона іноземка? Ти мене не любиш? Ти не кохаєш більше мене? Чому ти говориш з усіма про це стерво Ато?») [15, с. 220]. Зумовлена війною багатозначність засвідчує рознормованість світу, адже у правильному світі кожна річ, об'єкт, процес, явище мають конкретні дефініції.

Літературознавець Л. Горбаліс зазначає, що для визначення чи тлумачення АТО Олаф Клеменсен залучає синтез підсвідомого й несвідомого, ускладнених асоціацій та автоматичного письма, невмотивованих подій і непояснюваних вчинків, реального й надреального [9].

Причинно-наслідкові зв'язки в уявленнях про АТО начебто є, але з абсурдним складником. Автор наголошує, що з початком воєнних дій звичні правила, перевірені норми й приписи більше не діють. Усталені поняття й предмети, об'єкти з мирного життя суттєво трансформувалися й дістали перепризначень. Тому твір саме з такими зміщеними акцентами автор навмисно подав на початку циклу. Слушна думка Г. Протасової про те, що «безособової правди про війну не існує – оповідають завжди з певної людської перспективи» [15, с. 4]. Під впливом війни в наратора із «Літо-АТО», як і в інших бійців, змінилися і світогляд, і світовідчуття, реальність відтепер уся навиворіт: «Уночі хтось пошкрябався мені у двері. Тихо-тихо. Маленькою мишкою. Відчинив, здивувався – танк. Наш. Поранений у лапу. Стоїть перед дверима – і сльози на очах» [20, с. 232].

Ірреальність, краса та біль у цих притчах-мініатюрах сплітаються так сильно, що вже не роз-

різняєш їх: «Барикада – так собі тітка-самиця, яка постійно когось народжує: героїв, терористів, зрадників, убивць, жертв та інших. Процес пологів триває весь час. Він невпинний, невідворотний і відбувається навіть тоді, коли барикаду ховають на цвинтарі й присипають землею. Тоді вночі цвинтар наповнений фігурами її новонароджених діток, які сидять на гілках дерев, лавочках або безцільно тиняються поміж могил. Коли ж у її вічно вагітному череві закінчуються герої та зрадники, люди закінчуються, пологи все одно продовжуються: барикада народжує різні предмети, тварин, птахів. І ті вивалюються, викичуються, вибігають і вилітають із неї з шурхотом, торохкотінням, дзвоном, гавканням, карканням, цвірінчанням, наповнюючи місто моє» [15, с. 165].

Світ в уявленні арміїців поділений на територію добра і зла, де з одного боку – ворог, а з іншого – українські військові. Часопростір у силу обставин зазнав поділу на тут – українське і там – вороже. Наш простір складається з образів матері, коханої та рідного краю. Однак вороже – це теж українська земля, лише інша, у світорозумінні українців вона переосмислена: там, на іншій стороні, перебуває двоюрідний брат одного з українських бійців, який цікавиться здоров'ям його матері. Увиразнює сучасну філософію життя показовий образ пасічника, який передає мед на той бік: «На, передай брату... Жалько. Не чужі ж» [15, с. 216]. Тобто мудрий дід із мініатюри «Танки, пухи та бетеери (Південний схід України)» прагне долучитися до розв'язання політичного конфлікту у мирний спосіб – медом. Мед і є тим матеріалізованим добром споконвіку заґрунтованого в рідну землю українця. Нині вона зневажена: у просторі війни більше не діють закони природи: «Поля сірих соняхів мовчки стоять до весни. Урожай, звісно, збиратимуть миші та горобці ... <>. А весною кожен сонях народить по сто бур'янів, високих, прекрасних, мов мрії тамтешніх героїв» [15, с. 253].

Війна до невпізнання змінила й місто: «Від болю місто забуло ім'я і те, скільки в нього очей, ніг, рук. Із переляку забуло місто колір та ім'я ангела, який насе місто це. Від гарматного гуркоту осипалось волосся з його голови» [15, с. 251]. Зумовлений війною біль зруйнував основи міста, яке стало привидом. Масштаби зла, страху й розрухи автор підкреслює за допомогою образу ангела – доброго духа.

Дослідниця О. Максименко зазначає, що проза Олафа Клеменсена за духом близька до японської поезії – післясмак від неї так само «наздоганяє» із незначним запізненням. У паралелі з тонкощами

східної культури впевнюєшся, натрапивши на відповідні образи: «На шолом бійця «Беркуту» впала перша сніжинка. Вона не розтанула. Просто лягла затишно, неначе зерно у темну орону трактором землю, вкоренилася, почала рости і на ранок виросла з його голови невеличким японським деревом, білим, ажурним, естетським» [15, с. 146].

Висновки і пропозиції. Переламні події нової історії України, серед яких Революція Гідності та війна на Сході України, спричинили появу цілого пласту нової літератури. Найпершими виданнями стала література нон-фікшн: щоденники, мемуари, спогади безпосередніх учасників подій. Авторами стали цивільні й військові, зокрема волонтери, журналісти, бійці, кого письменниками зробила власне війна. Серед таких і К. Чабала, Олаф Клеменсен, М. Брест, чиї письменницькі таланти відкрила війна. Хоча досвідчені письменники закидали їм непрофесійну стилістику, та авторам головне, що вони мали змогу висловити те, що відчували і бачили [23].

М. Брест на презентації в Івано-Франківську зауважив, що останні роки в Україні все робиться «не по стандарту», починаючи від Майдану. На його думку, це такий собі девіз нинішньої України [23].

Спільним для «Рокади» Г. Цимбалюка, «Вовчого» К. Чабали, «Літо-Ато» Олафа Клеменсена є тема: усі три книжки малої прози фонтанують почуттями болю, любові і тривоги за Україну, за її майбутнє. Тому і тексти в них – об'ємні та живі, дають змогу читачеві якнайточніше побачити й відчути війну.

Проаналізовані збірки належать до трьох різновидів воєнної прози: «Рокада» Г. Цимбалюка тяжіє до «лейтенантської» чи «окопної» прози, оскільки у новелах дотримані усі «опорні» пункти цього поняття (насамперед автобіографічність і військовий досвід автора). Письменник Г. Цимбалюк справді служив в АТО. У вересні 2015 року рядовим, перебував у складі 50-го окремого ремонтно-

відновлювального батальйону біля Маріуполя (так званий сектор «М»). У своєму інтерв'ю М. Хіміч письменник розповідав: «Тягав бронезилет, який важить щонайменше пуд. Три запасні рижки патронів, автомат із повним рижком. Ще дві гранати мав би носити, але я натомість носив фотоапарат. Про свою болячку я нікому не сказав. Нічого, гасав по окопах і танках у своєму обмундируванні. І жодного разу це мене не зачепило. Тому всім, хто скаржиться на здоров'я, хочу приписати «війнотерапію» [30].

У книжці правдиво, без надмірної героїзації чи пафосу ведеться розповідь про фронтові будні позиційної війни, без ретуші і прикрас. Рокада – це дорога у прифронтовій смузі, паралельна лінії фронту. Такі шляхи становлять основу військових комунікацій, мають стратегічне, оперативне або тактичне значення, бо є одним із важливих факторів забезпечення широкого маневру військ.

«Вовче» К. Чабали належить до батального жанру, характерними ознаками якого є детально відображене армійське життя, подано чимало батальних сцен: ворожих обстрілів і наступів, оборона українських позицій.

Натомість мініатюри із книжки «Літо-Ато» Олафа Клеменсена – яскравий зразок текстів, написаних у жанрі магічного реалізму: так у автора-наратора поступово втрачається зв'язок із реальністю, кожен предмет у книжці стає олюдненим. Автор наголошує, що з початком воєнних дій усталені норми більше не є чинними, бо суспільство змінилося, як і правила в ньому.

Попри те, що ніша сучасної української воєнної літератури швидко наповнюється, є частина потенційних авторів, які вважають, що їхній час писати про війну ще не настав. Це, зокрема, ті, хто чекає на закінчення збройного протистояння на Сході, щоб масштабніше осмислити, узагальнити, вибудувати концепцію і проаналізувати війну загалом. Тому попереду у нас нові цікаві та якісні твори.

Список літератури:

1. Агеєва В. Українська імпресіоністична проза. Київ, 1994. 158 с.
2. Білецький Ф. Оповідання, новела, нарис. Київ : Дніпро, 1996. 89 с.
3. Білоус Д. Гірка та чиста правда про війну – книга Григорія Цимбалюка «Рокада». [Ел. ресурс]. Режим доступу: http://junbiblzt.at.ua/news/prezentacija_knigi_rokado_avtora_grigorija_cimbaljuka/2017-10-26-695 (дата звернення: 30.11.2020).
4. Бровко О. Новела у структурі української прози: модифікації та функції : монографія. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. 399 с.
5. Василенко Л. Кого називати «ветераном» в Україні? Як не допустити, щоб УБД отримували не по заслугі. 19 травня 2018 року. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <https://life-after-ato.com.ua/post/597> (дата звернення: 25.09.2020).
6. Ветеран АТО Костянтин Чабала про свою першу книжку «Вовче»: це миттєвості нашого життя. Громадське радіо. 22 січня 2018 року. <https://hromadske.radio/ru/podcasts/kyiv-donbas/veteran-ato-konstantin-chabala-o-svoey-pervoy-knige-vovche-eto-mgnoveniya-nashey-zhizni> (дата звернення: 05.12.2020).

7. Герасименко Н. Словами очевидців: література від Євромайдану до війни : монографія. Тернопіль : Джура, 2019. 127 с.
8. Головченко Н. Книга про український феномен. Буквоїд [Ел. ресурс]. Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2015/02/02/074710.html> (дата звернення: 17.10.2020).
9. Горболіс Л. Яке воно – «Літо-Ато»? Слово і Час. 2016. № 6. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/158334/06-Gorbolis.pdf?sequence=1> (дата звернення: 06.12.2020).
10. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми : статті та есеї. Київ : Грані-Т, 2013. 548 с.
11. Денисюк І. Розвиток малої прози XIX – поч. XX ст. Київ : Вища школа, 1981. 215 с.
12. Йогансен М. Як будується оповідання. Аналіз прозових зразків. Харків : Книгоспілка, 1928. 145 с.
13. Кавун Л. І. Новелістика Григорія Косинки і проблема поезики української малої прози 20-30-х років ХХ століття. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.01. Київ, 1995. 24 с.
14. Качуровський І. Новела як жанр. Буенос-Айрес : Перемога, 1958. 30 с.
15. Клеменсен О. Літо-АТО. Люта справа. 2016. 320 с.
16. Майфет Г. Природа новели. [Б.м.]: ДВУ, 1929. 343 с.
17. Максименко О. «Літо-Ато»: нова міфологія фронту. Буквоїд. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2015/12/27/104529.html> (дата звернення: 06.12.2020).
18. Малиновська М. Синтез важкої води. Новела одного року (літературно-критичний нарис про українську радянську новелістику 1965-1966 рр). Київ : Радянський письменник, 1967. 122 с.
19. Матіос А. Небойові втрати серед військових становлять понад 10 тис. осіб. 28 жовтня 2017 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zaxid.net/neboyovi_vtrati_sered_viyskovih_stanovlyat_10_tis_osib_anatoliy_matiyos_n1440107 (дата звернення: 11.11.2020).
20. Мафтин М. «Проблематика та жанрова специфіка малої прози Ірини Вільде раннього періоду творчості в контексті української новелістики». Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.02. Київ, 1995. 21 с.
21. Мимрук О. Від окопів до мелодрами: якою буває українська воєнна проза. 24 квітня 2019 року. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <https://www.chytomo.com/vid-okopiv-do-melodramy-iakoiu-buvaie-ukrainska-voienna-proza/> (дата звернення: 11.11.2020).
22. Нас валять, а ми пишемо, що їмо згущенку, – у Франківську презентували книги бійців про війну. 27.01.2018. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <https://report.if.ua/kultura/nas-valyat-pyshemo-shcho-yimo-zgushchenku-u-frankivsku-prezentuvaly-knygy-bijciv-pro-vijnu-foto/> (дата звернення: 05.12.2020).
23. Остапчук І. У Житомирі презентували воєнну прозу Григорія Цимбалюка. Новини Житомирщини. 26 жовтня 2017 року. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=RbQrBHoyLMY> (дата звернення: 05.12.2020).
24. Протасова Г. Війна, культура, історія: про що говорили на Форумі видавців. Літературна Україна. 2015. 17 вересня. С. 4.
25. Скоріна Г., Рябченко М. Ветеранська література – це правда про війну та можливість подивитися на своє життя під іншим кутом. 11 січня 2020 року. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2020/01/ganna-skorina-ta-maryna-ryabchenko-veteranska-literatura-cze-pravda-pro-vijnu-ta-mozhlyvist-podyvytysya-na-svoeye-zhyttya-pid-inshym-kutom> (дата звернення: 22.11.2020).
26. Скоріна Г., Рябченко М. #Книги про війну: сучасний феномен української літератури. 18 жовтня 2019 року. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <https://www.armyfm.com.ua/knigi-pro-vijnu-suchasnij-fenomen-ukrainskoi-literaturi/> (дата звернення: 22.11.2020).
27. Улюра Г. Як ти підеш на війну? (Рецензія на книжку Сергія Гридїна «Сапери»). [Ел. ресурс]. Режим доступу: <http://litakcent.com/2017/10/13/yak-ti-pidesh-na-viynu-retsenziya-na-knizhku-sergiya-gridina-saperi/> (дата звернення: 11.11.2020).
28. Фащенко В. Із студій про новелу. Жанрово-стильові питання. Київ : Радянський письменник, 1968. 214 с.
29. Хіміч М. Григорій Цимбалюк: «Моє найсильніше враження – те, що я залишився живий». Українська літературна газета, 6 квітня 2015 року. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <http://litgazeta.com.ua/interviews/grygorij-tsymbalyuk-moye-najsylnishe-vrazhennya-te-shho-ya-zalyshyvsya-zhyvyj/> (дата звернення: 05.12.2020).
30. Чабала К. Вовче. Київ : Діпа, 2017. 176 с.

Kulinska Ya. I. THE TOPIC OF THE WAR IN EASTERN UKRAINE IN MODERN SMALL PROSE (ON THE MATERIAL OF THE BOOKS “ROKADA” BY G. TSYMBALYUK, “VOVCHЕ” BY K. CHABALY, “LITO-ATO” BY O. KLEMENSEN, ETC.)

The article clarifies the themes and issues, stylistic features, system of images and mood paradigm in the short prose of modern military literature. Their authors, seeking to know and characterize the modern

Ukrainian during the turning points of historical events show the heroes in extreme circumstances (change of social order, war): in this way through actions reveal the characters, their psychology and motivation.

Particular attention is paid to the historical and social context as a factor influencing and shaping the behavior of the contemporary hero. The scholar distinguishes three types of texts of short prose of modern military literature: some of them belong to the “trench prose”, some – to the battle genre, others – present texts with elements of magic. The researcher carefully studies the collections according to their genre and style features, determines the features of the narrative of the writer’s story, traces the features of short prose in the context of military prose.

He notes that in the traditional “trench literature” the authors show the real army / front life, analyze in detail the social / political aspects, adhering to the principle of vitality. In the battle genre, the works of which not only reflect the army life at the front, but also present many battle scenes – enemy shelling and offensive, defense of Ukrainian positions, fierce battles and skirmishes and more. In works with elements of the magical genre – each subject becomes humanized, the authors of such texts easily and effortlessly play with personifications. Emphasis is placed on the specifics of artistic development of the flow of consciousness, chronotope, unreal paintings, etc. Based on such varieties of modern short prose, the author of the study proposes their new classification.

Key words: *military literature, trench prose, stylistic manner, demythologization, genre, new hero, narration, surrealism.*